

La documentació acostuma a estar dipositada a la biblioteca familiar...

Inventari dels arxius patrimonials de les comarques gironines

**PERE GIFRE I RIBAS
M. ÀNGELS ADROER I
PELLICER**

D'un temps ençà, sembla notar-se una millor predisposició i una certa conscienciació vers el patrimoni documental; les iniciatives endegades fan pressuposar un bon futur en aquesta tasca de recuperació, normalització i racionalització dels fons arxivístics. Les comarques gironines, des del principi, han estat al capdavant d'aquest moviment,

en matèria d'arxius parroquials¹ i també municipals². El nostre treball, consistent en la inventariació dels arxius patrimonials de les comarques gironines, de la qual el 1985 ja se n'ha realitzat una primera fase³, ve a sumar-s'hi, alhora que el camp d'actuació s'amplia, incidint en uns fons desconeguts i oblidats, malgrat ser una part important del patrimoni històric del país. La promulgació de dues lleis, aparegudes al D.O.G. i al B.O.E.⁴, vénen a posar ordre en matèria d'arxius i conformen el marc legal en què hem basat la nostra actuació.

En primer lloc, caracteritzarem el que entenem per arxius patrimonials. Per la seva propietat, jurídica, són de condició privada, per bé que algunes vegades hagin estat cedits a institucions públiques. Allò que en realitat els defineix és el seu contingut, generat per un grup social molt concret, la pagesia; en realitat, es tracta d'una pagesia benestant que s'ha perpetuat en tant que família lligada a un patrimoni. Els arxius patrimonials són, per tant, una especificitat dins dels arxius privats, tal com han estat contemplats en la Llei d'Arxius i en la

Ley del Patrimonio Histórico Español.

La mostra documental

La inventariació dels catorze arxius patrimonials permet d'advertir algunes conclusions que, forçosament, hauran de tenir un caràcter limitat a la mostra estudiada, però que no pressuposen una manca de rigor científic; tot al contrari, les afirmacions que aquí es contenen estan recolzades en l'empirisme de l'estudi dels següents arxius: Adroer, de Viladasens; Argemí-Abadal, de Ruplà i Foixà; Barceló, de Sant Jordi Desvalls; Bonal, de Borrassà; Galí, de Cervià; Huguet, de Terradelles; Martí, de Viladasens; Mundet, de Caulès; Batlle ("Cal Notari"), de Lladó; Pasqual, també de Lladó; Ros, de Terradelles; Thomàs, de Sant Jordi Desvalls, i Viader, de Parets.

La documentació acostuma a estar dipositada a la biblioteca familiar, excepte en un cas, de manifesta deixadesa, que es trobava en unes golfes; feta aquesta menció a part, els arxius ofereixen un grau acceptable de conservació, i en alguns casos pot arribar a ser excel·lent: pergamins planxats i col·locats en carpetes, paper disposat en lligall, etc.

El pergami és el principal suport

documental fins a la dècada de 1630-40, en què és substituït pel paper, l'ús del qual es generalitza a partir de la segona meitat del seixents. Entre aquesta documentació, la de tipus notarial és predominant: els moments importants de la vida familiar i patrimonial queden sempre protocol·litzats; això no exclou, però, l'existència de documentació de caire privat: memòries, correspondència, anotacions, comptes, etc.

Els arxius patrimonials estan ordenats segons els patrimonis que han acabat confluint en una família. L'eina de treball per a localitzar la documentació són els *llibres mestres*, que daten de la segona meitat del XVIII o del XIX, quan la "propietat" de la terra començava a adquirir un sentit burgès. És en aquests moments quan es busca l'ajut d'algun notari o d'algun familiar eclesiàstic per tal que hi posi ordre i permeti la fàcil localització en el moment de presentar els títols de propietat.

Cronològicament, les sèries ofereixen una marcada continuïtat a partir del segle XVI, encara que —i això depèn de cada arxiu— els documents més antics puguin datar del segle XII o XIII; hi ha el cas excepcional d'un còdex de l'arxiu Viader que ha estat datat amb anterioritat. En general, el segle XV mostra una inflexió en el volum do-

cumental, fet gens estrany si tenim en compte la conflictivitat social i política a les nostres terres.

La inventariació

Hem optat per defugir una classificació basada només en el suport material del document. Creiem que els pergamins s'han d'agrupar segons la seva tipologia documental, a fi que siguin més útils per a l'investigador. Això, però, no afecta la tipologia de l'arxiu, on cada document, segons les seves característiques materials, tindrà el seu lloc concret. No hem entrat a ordenar els arxius, no era aquesta la nostra tasca, però pensem, després d'aquesta experiència, que seria altament negatiu d'intentar una ordenació diferent de l'existent. L'organització s'hauria de conservar; generalment, el pas de les generacions ha ordenat l'arxiu seguint una lògica interna, i no hi ha raons per trencar-la. Els llibres mestres i els inventaris documentals eren sols una eina per a localitzar la documentació, però mai no se n'assajà una ordenació seguint la classificació alfabètica i cronològica en què apareix; sols en alguns casos trobem la documentació numerada. Només en casos excepcionals ens atreviríem a suggerir d'ordenar i classificar el fons, quan la dispersió

En alguns casos el grau de conservació pot arribar a ser excel·lent. El propietari, amb molta cura ha planxat els pergamins.

El pergami és el principal suport documental fins a la dècada de 1630-40.

o la seva degradació fos extrema, fins al punt que posés en perill la seva conservació, fet que poques vegades se'ns ha presentat.

Arran del nostre treball, i mancats de qualsevol tipus de referència bibliogràfica, hem assajat un instrument de descripció paral·lel del fons documental, que exposem sumàriament a continuació.

Tota la documentació ve generada per la família i el patrimoni; la família com a nucli i el patrimoni, íntimament lligat a ella, com a origen del poder econòmic i social familiar.

El tipus més nombrós, pel que fa a la varietat documental, regula la relació família-patrimoni, en el moment del matrimoni (heretaments, pagaments de dots) i en la successió (testaments). Relacionades amb les darreres voluntats del testador, i com a reflex de la seva pietat i del costum establert, hi ha les fundacions de misses i aniversaris, mostra de la influència que exerceix l'Església damunt la societat d'Antic Règim. Juntament amb aquesta documentació, que és el nucli de l'arxiu, es guarden zelosament els títols, privilegis, llicències,

etc. que legitimen un determinat estatus en el si de la comunitat pagesa. En darrer terme, la correspondència, que sol ser nombrosa, informa de la quotidianitat de la vida familiar.

L'estat del patrimoni, en què consisteix i quines són les seves propietats, ens pot venir tant en els llibres mestres com en els acanaments i atermenaments de terres. Els establiments (concessió del domini útil d'una terra a canvi del pagament d'una entrada i d'un cens anual) suposen l'accés del pagès a la terra, que ell aleshores pot vendre, permutar, alienar, essent-ne un quasi-senyor, com qualifica Pierre Vilar el pagès emfiteute català.

El moviment de la propietat agrària, la seva formació/disgregació, representa, juntament amb l'apartat de crèdit i endeutament, la part més important de l'arxiu patrimonial. L'endeutament i el crèdit (censals i violaris) són els aspectes legals per a accedir al diner en una societat on el numerari és escàs i la usura està condemnada per l'Església.

En l'administració del patrimoni, els arrendaments són les for-

mes usades pels propietaris per tal d'obtenir un benefici/renda de les seves terres. I els llibres de comptes ens donen una informació molt completa sobre l'estat econòmic d'aquest patrimoni (jornals, col·lites, pensions de censals...). En l'aspecte comptable, els pagaments de diferents actes de la família i del patrimoni —les èpoques— són l'acte notarial més freqüent en els arxius.

La societat d'Antic Règim és altament litigiosa, i el plet és la canalització legal d'una situació de conflicte. La sentència suposa la liquidació final del plet, però poques vegades és necessària; tot sovint s'arriba a situacions de compromís, les concòrdies.

La documentació municipal apareix en aquests arxius perquè algun personatge de la família hauria tingut algun càrrec a l'ajuntament o perquè actuaria com a ajuntament per concessió del senyor directe del terme. La presència de la documentació financera obeeix al fet que eren els arrendataris o els encarregats de cobrar les talles municipals. Un origen semblant poden tenir els recomptes de població, fets per raons fiscals.

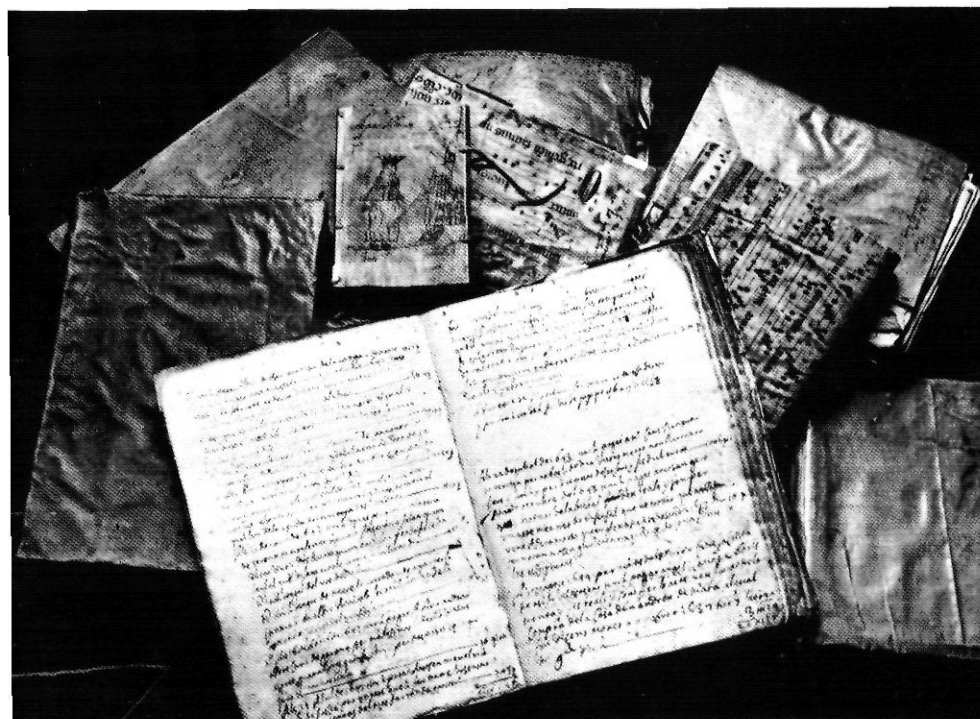
El més freqüent és trobar els pergamins en plects i enrotllats.

En la *documentació de tipus feudal* incloem tot el referent al domini directe i als drets dominicals que aquest domini comporta en relació amb el patrimoni. La procedència d'aquesta documentació és doble: d'una banda, la generada pel desenvolupament del patrimoni; de l'altra, la que és resultat de l'arrendament del cobrament de drets feudals o de l'exercici de càrrecs relacionats amb el senyoriu.

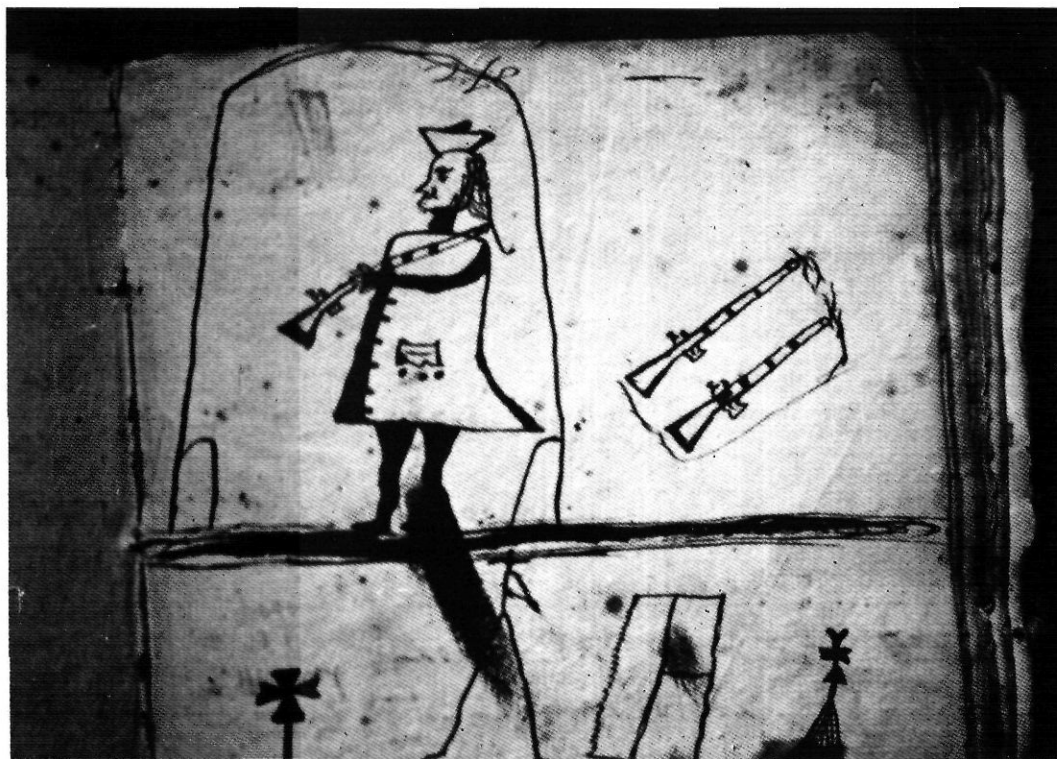
En l'apartat de *biblioteca*, hi situem des de les disposicions legals fins als bans, proclames, decretos, edictes, que en els casos estudiats es concreten tots a la Guerra del Francès. El bloc referent a premsa és molt minso; n'hem trobat pocs exemplars, i també del període 1808-1812.

La *documentació religiosa* engloba la documentació parroquial (permisos per a celebrar misses en oratoris particulars, sacramentals, consuetes que recullen els costums de les parròquies...), les carreres eclesiàstiques i el Sant Ofici.

El darrer bloc de l'índex temàtic està format pel calaix de sastre on posem tota aquella documentació que no permet d'ésser agrupada en cap dels anteriors apartats (notí-

Els llibres de comptes ens donen una informació molt completa sobre l'estat econòmic del patrimoni.

Dibuix del segle XVII. Arxiu Adroer de Viladasens.

cies importants, cures medicinals, receptes culinàries, poemes, cançons...).

Conclusions

Aquest treball d'inventari hauria de servir per a *conscienciar* propietaris, institucions i estudiosos de la importància dels arxius patrimonials; i alhora s'hauria de *prosseguir* la tasca iniciada ampliant la mostra, seguint unes directrius metodològiques que poguessin ser aplicades al conjunt del territori català, dins el marc global del procés de recuperació del patrimoni històrico-documental.

Paral·lelament, s'hauria de *donar a conèixer* el contingut d'aquests arxius per tal d'aprofundir en camps específics de la història catalana, en especial de la història agrària (però també en la història del dret, per posar un exemple), que des d'una posició local ha de permetre anar fent una història "policèntrica", en el sentit donat per Josep Fontana⁵, que integri les comarques i també la seva gent, de la qual aquesta pagesia ha quedat sovint exclosa.

Pere Gifre i M. Àngels Adroer són llicenciats en Història.

NOTES

1. J. BUSQUETS; J. NADAL; *Les possibilitats de la demografia històrica a les comarques gironines: inventari dels arxius parroquials de la diòcesi*. Col·lecció de Monografies de l'I.E.G., 1975.
2. M. CASADEMONT; A. MAYANS; I. PRADES; J. TEMPORAL; "Els Arxius Municipals, aquests petits i grans tresors amagats", a *Revista de Girona*, 95, segon trimestre 1981. pp. 137-150.
3. Agraïm a la Diputació de Girona —Servei d'Estudis, Documentació i Informació— el suport que ens ha donat per a poder realitzar aquesta tasca, així com l'assessorament dels arxiviers Ramon Alberch i Narcís Castells.
4. *Llei d'Arxius*, art. 11-19, D.O.G., n. 536, 10-05-1985. *Ley del Patrimonio Histórico Español*, Títol VII (Del Patrimonio Documental y Bibliográfico y de los Archivos, Bibliotecas y Museos), B.O.E., 25-06-1985.
5. J. FONTANA; "Pròleg", a AA.DD; *Història d'Osona*, Eumo Editorial, Vic, 1984.